

плекс задач охраны сведений и работ, которые представляют коммерческую тайну предприятия.

Ключевые слова: конфиденциальная информация, коммерческая тайна, сведения научного характера, производственная информация, деловая информация, интеллектуальный капитал.

Moyscenko I.P., Kandyak I.I. Intellectual capital – element of business secrets

This article describes the evolution in the direction of trade secret protection on a basis of information regarding the structure of intellectual capital and knowledge personnel. Created typology of information that are trade secrets, which are groups of elements of the intellectual capital and the importance of information. Presents the work to improve the system of protection of trade secrets through the use of knowledge as part of the intellectual capital of the enterprise. Reasonably complex tasks of information and activities that are of commercial secrets of the enterprise.

Keywords: confidential information, trade secrets, information of a scientific nature, production information, business information, intellectual capital.

УДК 347.77

*Аспір. Я.О. Топільницька¹ –
Львівська державна фінансова академія*

**СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

Розглянуто проблеми формування стратегії управління інтелектуальним капіталом підприємства. Проаналізовано основні підходи та методи оцінювання інтелектуального капіталу, визначено його специфіку, особливості та значення у розвитку підприємства та економіки загалом.

Ключові слова: стратегія управління, інтелектуальний капітал, аналіз, оцінювання інтелектуального капіталу, методи оцінювання.

Актуальність дослідження. У сучасному постіндустріальному суспільстві для виживання за умов інформаційної конкуренції підприємства змушені шукати якісно нові підходи до управління розвитком. Сформуванню ефективної системи управління неможливо без застосування оцінювальних показників діяльності. Останнім часом все більшої актуальності набувають підходи до аналізу і оцінювання результатів діяльності підприємства, заснованих на наборі показників, що характеризують його інтелектуальний капітал. Отже, зміна парадигми економічного розвитку полягає у зниженні матеріально-ресурсних і просторових характеристик розвитку та підвищенні значення інтелектуальних параметрів. У контексті цих умов перед вітчизняною наукою постає питання якомога повнішого пізнання інтелектуального капіталу та його оцінювання.

За останнє десятиліття інтелектуальний капітал став об'єктом пильної уваги багатьох дослідників. Значний вклад у становлення теорії інтелектуального капіталу здійснили П. Друкер, Л. Едвінсон, В. Іноземцев, М. Мелоун, Т. Стюарт та ін. Однак в Україні питання побудови інституту інтелектуального капіталу недостатньо висвітлене. Через це більшість вітчизняних компаній не

можуть адекватно оцінити свої активи і, відповідно, управляти ними, а це послаблює їх конкурентні позиції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Метою дослідження є висвітлення теоретико-методичних аспектів оцінювання інтелектуального капіталу підприємства, що є сполучною ланкою між стратегічними цілями і завданнями менеджерів та їх рішеннями на рівні оперативного управління.

Результати дослідження. Із поглибленням наукового прогресу та посиленням глобалізації світо-господарських зв'язків керівники провідних компаній прагнули посилити конкурентні позиції своїх фірм завдяки органічному узгодженню інтересів різних груп – акціонерів, споживачів, партнерів, кредиторів. Для того, щоб реалізувати складну та багатовекторну політику управління бізнесом, необхідно було мати комплексну систему стратегічних цілей та ключових показників, збалансоване стратегічне оцінювання, до якого варто було включити показники не фінансового характеру [1]. Ті методики оцінювання результатів діяльності підприємств, які активно починали виникати з 20-х років минулого століття, будувалися винятково на фінансових показниках. Але згодом стало зрозуміло, що самі лише фінансові показники неспроможні об'єктивно охарактеризувати діяльність підприємства. У період жорсткої конкуренції в системах оцінювання діяльності підприємств все більше уваги почали приділяти немонетарним чинникам.

Перша система оцінювання діяльності підприємства, яка включала фінансові і не фінансові показники, була сформульована у 1985 р. Р. Фріменом. У системі показників відповідальності (Accountably Scoread – ASC) Фрімена взаємопов'язані інтереси усіх зацікавлених сторін – керівників, робітників, постачальників, споживачів [2].

Подальшого розвитку концепція збалансованих показників набула у новій методиці оцінювання вартості й ефективності роботи підприємств, що була розроблена у 1992 р. провідними американськими менеджерами, професором Гарвардського університету Робертом Капланом і директором Nolan Norton Institute – дослідницького центру всесвітньо відомої аудиторсько-консалтингової компанії KPMG Peat Marwick, Девідом Нортонем. Концепція отримала назву збалансованої системи показників (Balanced Scorecard) і стала однією із найефективніших та найпоширеніших концепцій реалізації стратегії компанії завдяки її декомпозиції на рівень операційного управління контролю на основі ключових показників ефективності (Key Performance Indicator), які включали такі складові: "Фінанси", "Маркетинг", "Персонал", "Внутрішні процеси" (рис.). Однак виділення чотирьох компонентів не означає, що компанія не може обирати свої критерії оцінювання – все залежить від специфіки її діяльності, корпоративної культури і визначених пріоритетів. Методика показала можливість використання для бізнесу системи не фінансових показників, які випереджають події і можуть слугувати надійною основою прогнозування стратегічного розвитку [3].

Таким чином, BSC можна розглядати як організаційну структуру, яка дає змогу розширити можливості вимірювання, оцінювання та контролю на рівні стратегічного й операційного менеджменту. Водночас, варто зазначити, що BSC має свої недоліки (табл.).

¹ Наук. керівник: доц. Н.С. Ситник, канд. екон. наук

Рис. Типова модель оцінок BSC

Табл. Переваги та недоліки BSC

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - швидке застосування на практиці; - проста структура для опису стратегічних завдань та моніторинг діяльності; - взаємозв'язок оперативного та стратегічного менеджменту; - створення схеми для формування зверху вниз стратегії за всіма ієрархічними рівнями; - легке встановлення причинно-наслідкових зв'язків між показниками різних сфер; - можливості ефективного використання інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання; - можливості організації впливати на запити та побажання клієнтів. 	<ul style="list-style-type: none"> - показники, що формують систему, залежать від компетенції суб'єктів господарювання; - увага надто фокусується на управлінні, яке базується на показниках, й ігноруються "м'які" фактори; - виникають проблеми з вимірюванням показників; - концепцією не передбачені механізми розв'язання конфліктів.

Поряд із моделлю BSC, яку запропонували Роберт Каплан і Девід Нортон, існують інші, альтернативні моделі, побудовані на техніці збалансованого управління. Це, зокрема: модель Лоренса Мейсела, піраміда ефективності К. Мак Нейра, Р. Ланча, К. Кросса та ін. [4]. Найбільш близькою за своїм комплексним складом до BSC є модель Лоренса Мейсела (Lawrence S. Maistel), яку також було розроблено у 1992 р. Як і попередня модель, вона визначає чотири перспективи, на основі яких має бути оцінено діяльність підприємства. Однак, на відміну від моделі Каплана і Нортон, що оцінює перспективи навчання та зростання, модель Мейсела використовує проекцію людських ресурсів, яка включає оцінку інновацій, компетенції, освіти, навчання персоналу, корпоративної культури [5]. Причина використання у моделі окремої перспективи людських ресурсів полягає у тому, що керівництво підприємства повинно бути уважнішим до своїх працівників і оцінювати ефективність не лише систем і процесів, але й співробітників.

Альтернативним напрямком розвитку ідеї вимірювання результативності стратегії є модель, яку розробили К. Мак Нейр, Р. Ланч, К. Кросс у 1990 р. під назвою "Піраміда ефективності". Основною концепцією моделі є зв'язок клієнто-орієнтованої корпоративної стратегії з фінансовими показниками, доповненими не фінансовими індикаторами. Традиційна управлінська інформація повинна виходити тільки від верхнього рівня. Піраміда ефективності побудована на концепціях глобального управління якістю, промислового інжинірингу і облiку, заснованого на "діях" [6, с. 37].

У сучасній економічній практиці існують інші методичні підходи до виміру інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання, а саме методики: "Скандія Навігатор" (Skandia Navigator), монітор інтелектуального капіталу Свейбі, монітор нематеріальних активів Celemi (Celemi Monitor).

Застосування методики "Skandia Navigator" передбачає побудову матриці, яка складається з 73 показників і має вигляд комп'ютерної програми [7]. Оцінюючи інтелектуальний капітал за цією методикою, дослідник має змогу простежити його взаємодію зі споживчим капіталом, з внутрішніми процесами на підприємстві і його здатністю до інновацій.

Монітор інтелектуального капіталу, за К.Е. Свейбі, передбачає розподіл інтелектуального капіталу на три компоненти: компетенція людей, зовнішня та внутрішня структури. Кожен з наведених елементів пов'язується з чотирма характеристиками підприємства: швидкістю зростання, інноваційністю, ризикованістю та ефективністю [8]. У разі використання зазначеного методу акцент ставиться на компетенції працівників. Це дає змогу визначити спроможність підприємства до пришвидшення інноваційного розвитку, однак залишає поза увагою інші важливі моменти. Монітор нематеріальних активів Celemi виділяє три напрями оцінювання інтелектуального капіталу: клієнти, компанія, люди. Методика дає змогу отримати інформацію про розвиток компанії, однак не містить універсальних параметрів оцінювання, що призводить до певних труднощів в процесі її реалізації.

Аналізуючи розглянуті методичні підходи, не важко помітити, що кожен метод має свої переваги та недоліки. Так, у Моніторі інтелектуального капіталу К.Е. Свейбі та моніторі нематеріальних активів Celemi увагу зосереджено на сфері вимірювання рівня використання нематеріальних активів, але при цьому не беруть до уваги фінансові аспекти діяльності фірми. За допомогою Системи збалансованих показників та моделі Skandia Navigator виявляють можливість підвищення показників ефективності інтелектуального капіталу, визначають напрями інноваційної та інтелектуальної політики, однак у Balanced Scorecard існує "збалансований" зв'язок між усіма показниками, а моделлю Skandia Navigator це не передбачено.

Висновки. Існує безліч методів оцінювання інтелектуального капіталу, однак універсальної методики, яка б давала точну та об'єктивну його характеристику, немає. Тому під час виміру інтелектуального капіталу, для досягнення найбільш достовірного результату, доцільним є поєднання різних методик оцінювання. Таке поєднання сприятиме вирішенню завдань за напрямками, цінність яких визначається метою дослідження та діагностики стану.

Література

1. Бурлаченко Ю.В. Збалансована система показників як інструмент управління підприємством. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Economics/10_95158.doc.htm
2. Freeman R.E. Strategic management: A stakeholder approach /R.E. Freeman. – Boston (USA): Pitman, 1984. – 350 p.
3. Волошенко Л. Навіщо нам потрібна Збалансована система показників (Balanced Scorecards) / Л. Волошенко. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.healthcare.management.com.ua/2008/08/25/navischo-nam-potribna-zbalansovana-systema-pokaznykiv-balanced-scorecards/>.

4. Фоломкина І.С. Підвищення ефективності реалізації стратегій підприємства на основі впровадження збалансованої системи показників / І.С. Фоломкина. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_28_2/45.pdf

5. Ягнюк І. Перспективи застосування сучасних моделей виміру ефективності діяльності підприємства / І. Ягнюк. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.confliarv.at.ua/publ/konf_14_15_grudnja_2011_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/perspektivi_zastovanija_suchasnikh_modelej_vimiru_efektivnosti_dijalnosti_pidpriemstva/2

6. Макаренко М.В. Системы показателей, модели и подходы к оценке эффективности деятельности предприятия / М.В. Макаренко, И.И. Малова // Труды СГУ. – 2012. – Вып. 12. – С. 32-49.

7. Крикун Н. Методичний інструментарій оцінки інтелектуального капіталу підприємства / Н. Крикун, О. Веретеничкова. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.experts.in.ua/baza/analitich/index.php?ELEMENT_ID=44081.

8. Волощук Л.О. Методичні основи оцінки інтелектуального капіталу машинобудівного підприємства / Л.О. Волощук, Л.В. Скороходова, О.М. Церковна // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – Одеса : Вид-во ОНЕУ. – 2011. – Вип. 3 (43). – С. 220-226.

Топильницкая Я.А. Современные методики оценки интеллектуального капитала предприятия

Рассмотрены проблемы формирования стратегии управления интеллектуальным капиталом предприятия. Проанализированы основные подходы и методы оценки интеллектуального капитала, определены его специфика, особенности и значение в развитии предприятия и экономики в целом.

Ключевые слова: стратегия управления, интеллектуальный капитал, анализ, оценка интеллектуального капитала, методы оценки.

Topilnytska Ya.O. Modern methods of assessment of intellectual capital enterprise

The problems of the strategy of intellectual capital management company. The main approaches and methods for assessing intellectual capital determines its specificity, features and value in the enterprise and the economy in general.

Keywords: strategy management, intellectual capital, analysis, evaluation of intellectual capital, methods of assessment.

УДК 336.1:332.1 *Аспір. А.В. Височина¹ – Українська академія банківської справи Національного банку України*

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Досліджено сутність поняття "фінансовий потенціал регіону". Виділено іматеріальний, ресурсний, системний та структурний підходи до трактування досліджуваного поняття та здійснено їх критичний аналіз. Розроблено авторський підхід до визначення змісту фінансового потенціалу регіону.

Ключові слова: фінансовий потенціал, фінансові ресурси, регіон.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіка України характеризується активізацією ряду трансформаційних процесів у зв'язку з необхідністю її адаптації до викликів глобалізації та, як наслідок, загострення потреби у підтримці рівня конкурентоспроможності держави, окремих її

регіонів та галузей. Головним об'єктом фундаментальних перетворень виступає фінансова сфера, оскільки саме через фінансовий сектор здійснюється акумуляція та перерозподіл фінансових ресурсів, які генеруються національним господарством, відповідно до цілей держави, а також обсягу і масштабів виконання покладених на неї функцій. У цьому контексті справедливо зазначити, що досягнення високих показників ефективності функціонування фінансового сектору національної економіки можливе за рахунок удосконалення та підвищення результативності діяльності окремих його складових. Серед елементів фінансової системи України найбільш проблемною, однак і однією з найважливіших складових, є сфера державних фінансів, зокрема, бюджетна система. Своєю чергою, у структурі бюджетної системи найбільш недосконалим елементом є місцеві фінанси, адже більшість бюджетів локального рівня є дефіцитними та дотаційними. Окрім цього, існує тенденція до поглиблення диспропорцій у рівнях фінансового забезпечення територій з різним потенціалом економічного розвитку. Отже, ключовою проблемою ланки місцевих фінансів є необхідність забезпечення достатньо високого рівня фінансової самостійності відповідних бюджетів та налагодження ефективного механізму перерозподілу фінансових потоків між різними секторами-реципієнтами. Однак адекватне визначення фінансових ресурсів, необхідних для максимального результативного функціонування місцевих бюджетів, доцільно розпочинати з виявлення та оцінювання потенційних можливостей конкретної території щодо акумуляції цих ресурсів, тобто ідентифікації рівня її фінансового потенціалу. Проте, у контексті дослідження фінансового потенціалу регіону, необхідно зазначити, що вітчизняні науковці не достатньо розкрили питання економічної сутності досліджуваної категорії та її складових, а також не розробили конкретного уніфікованого інструментарію його оцінювання, що і зумовлює актуальність цієї теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретико-методологічних та прикладних аспектів формування, оцінювання та управління фінансовим потенціалом регіону займалися такі вітчизняні науковці: В.Г. Боронос, Г.В. Возняк, Є.І. Волковський, І.І. Гринашук, І.С. Івахненко, К.В. Іоненко, М.А. Козоріз, О.М. Крук, М.М. Ставнича, І. Сторонянська, О.Я. Тарасенко, О.В. Тимошенко та ін. Однак, попри наявність низки теоретичних досліджень, учені не сформувавши єдиного підходу до розуміння змісту цього поняття, оскільки існують помітні суперечності серед авторських підходів. Окрім цього, термінологічна невизначеність фінансового потенціалу як економічної категорії зумовлена значною варіацією поглядів науковців на закономірності та алгоритм його формування на регіональному рівні. Саме тому існує об'єктивна необхідність подальших досліджень у напрямку конкретизації сутності фінансового потенціалу регіону з урахуванням специфіки розвитку національної економіки.

Метою роботи є дослідження сутності фінансового потенціалу регіону (території), узагальнення існуючих підходів науковців та, на основі критичного їх аналізу, формулювання найбільш адекватного тлумачення цього поняття.

¹ Наук. керівник: проф. І.В. Сало, д-р екон. наук – Українська АБС НБУ